

KUKA ON KAKSIKIELINEN — JA MITÄ KAKSIKIELISYYS MERKITSEE?

Jos haluaa kasvattaa lapsestaan kaksikielisen, olisi myös kasvattajan itsensä tiedostettava, mitä kaksikielisyys merkitsee. Kaksikielisyttä voi tarkastella eri näkökulmista, ja siksi sitä ei voikaan kuvata yksiselitteisesti. Kaksikielisuuden kuvaileminen ja määrittäminen on lisäksi sikäli vaikeutunut, että monet lapset kasvavat nykyään ympäristössä, jossa käytetään kahta tai kolmea tai useampaakin kieltä. Usein kaksikielisyydellä tarkoitetaan monikielisyttä, niin myös seuraavassa.

Kaksikielisydestä ei siis ole "yhtä ja ainoaa" totuutta, vaan niin tutkijoilla kuin tavallisilla kielenkäyttäjillä on asiasta useanlaisia käsityksiä. Yleensä sellaista yhteiskuntaa, joissa usealla kielellä on lakisääteinen tuki, ns. virallinen asema, sanotaan kaksikieliseksi. Tämä ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, että edes puhujien enemmistö, osaisi jokaista virallista kieltä. Tällainen tilanne on esimerkiksi Suomessa, jossa suomi ja ruotsi ovat virallisia kieliä, ja Sveitsissä, jossa virallisia kieliä ovat ranska, saksa, italia ja retoromaani. Seuraavassa ei juurikaan puhuta kaksikielisistä yhteiskunnista vaan ennen kaikkea kaksikielisistä henkilöistä.

Saattaa olla mielenkiintoista tietää, kuinka tutkijat määrittelevät kaksikielisuuden. Yksi lähtökohta on äidinkieli, siis se, mikä kieli lasketaan henkilön äidinkielleksi. Äidinkieli voidaan määritellä neljän kriteerin mukaan, henkilön alkuperän, kielen hallinnan, kielen funktion (tai käytön) ja henkilön kielellisen identiteetin perusteella.

Määriteltynä puhujan *alkuperän* mukaan äidinkiellellä tarkoitetaan sitä kieltä, jonka puhuja on ensimmäiseksi oppinut. Tämän määritelmän mukaan äidinkieliä voi olla useita, mikäli henkilö on samanaikaisesti oppinut useita kieliä ensimmäisinä kielinään.

Kielen *hallinta* äidinkielen määritelmän perusteena tarkoittaa, että äidinkieli on se kieli, jonka puhuja hallitsee parhaiten. Määritelmää käytetään yleisesti, ja se merkitsee, että jos puhuja hallitsee kaksi kieltä yhtä hyvin, hänellä on kaksi äidinkieltä eli hän on kaksikielinen.

Funktiokriteerin perusteella määriteltynä äidinkieli on se kieli, jota puhuja voi käyttää eniten. Jos puhuja käyttää useita kieliä samoissa tilanteissa, hän on kaksikielinen. Tai jos puhuja käyttää kahta kieltä yhtä paljon, hän on kaksikielinen.

Äidinkieli määriteltynä *kielellisen identiteetin* eli samastumiskriteerin mukaan tarkoittaa sitä kieltä, jolla puhujan on helppointa ilmaista tunteitaan ja johon hänellä on tunnepitoinen suhtautuminen. Jos puhujalla on tällaisia kieliä kaksi, hän on kaksikielinen, ja silloin hän pitää itseään kielten syntyperäisenä puhujana.

Ihmisellä voi elämänsä aikana olla useita äidinkieliä ja hän voi olla kaksikielinen monella tavalla. Minun äidinkieleni oli aluksi lounaissaomalainen murre (alkuperä), jota osasin parhaiten 7–8 vuoden ikäiseksi (hallinta). Sen jälkeen rupesin käyttämään yhä enemmän ruotsia (funktio/käyttö), koska koulussa ei suomen opetusta ollut, ja vähitellen ruotsista tuli vahvempi kieleni (hallinta). Koska sulauduin ruotsa-

laisuuteen, aloin myös tuntea suomen kielen vieraaksi ja pitää ruotsin kieltä äidinkielenäni, sillä pystyin ilmaisemaan tunteeni useimmissa tilanteissa paremmin ruotsiksi. Lukion jälkeen suomen kieli alkoi kuitenkin uudestaan kiinnostaa, ja myöhemmin aikuisena myös opiskelin sitä. Sain vähitellen takaisin kielellisen itsevarmuuteni ja myös tunnepitoinen suhtautumiseni suomen kieleen syveni. Lounaissaomalainen murre on minulle edelleen läheisin, vaikka en sitä nykyään kovin hyvin hallitsekaan. Samastun nykyään sekä ruotsiin että suomeen (identifikaatio). Selviän kummallakin kielellä useimmissa tilanteissa (hallinta ja funktio). Nykyään hallitsen myös englannin, joten voin sanoa olevani kolmikielinen (funktio).

Monet muut ihmiset voivat kertoa samantapaisia tarinoita omasta kielellisestä kehityksestään. Monilla on ollut useita äidinkieliä, ja he ovat identifioituneet niihin eri tavoin. Tosin kaikki eivät kuitenkaan useamman äidinkielen ajattelutapaa hyväksy.

Kaksikielisuuden voi määritellä myös kielen hallinnan eli kielellisen kompetenssin mukaan. Kielen hallintaa voi tarkastella neljältä eri kannalta sen mukaan, kuinka hyvin henkilö lukee, kirjoittaa, puhuu ja ymmärtää kieliään. Kaksikielinen hallitsee yleensä jotkut asiat jollakin kielellä paremmin kuin toisella. Jos henkilö hallitsee molemmat kielensä kaikissa suhteissa yhtä hyvin, häntä sanotaan tasapainoisesti kaksikieliseksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki kaksikieliset hallitsisivat molemmat kielensä yhtä hyvin kuin yksikielinen hallitsee äidinkieltensä. Kaksikielinen henkilö on oikeastaan sängen harvoin ns. kaksinkertaisesti yksikielinen. On myös luonnollista,

että kaksikielisen henkilön kulloinkin käyttämässä kielessä on vaikutteita hänen toisesta kielestään. Todennäköistä on myös, että kaksikieliselä on eroja sellaisten sanastojen hallinnassa, jotka liittyvät eri elämäntilanteisiin. Ruotsissa kasvaneella kaksikieliselä on yleensä parempi ruotsinkielinen sanavarasto asioista, jotka liittyvät ruotsalaiseen yhteiskuntaan ja jotka on opittu koulussa. Omalta osaltani osasin pitkään kalastukseen liittyvät sanat paremmin suomeksi kuin ruotsiksi, koska vietin nuorena useita kesä Uudenkaupungin saaristossa.

Kielitaidossa erotettiin aikaisemmin aktiivinen ja passiivinen kielitaito, mutta nykyään kielellisen kommunikoinnin katsotaan aina olevan enemmän tai vähemmän aktiivista. Aktiivista kielitaitoa kutsutaan nykyään produktiiviseksi ja passiivista reseptiiviseksi kielenhallinnaksi. Nämä valmiudet jaetaan seuraavan kaavion mukaisesti:

	Suullinen	Kirjallinen
Produktiivinen	puhuminen	kirjoittaminen
Reseptiivinen	ymmärtäminen	lukeminen

Produktiiviset valmiudet ovat vaikeampia oppia. Lisäksi ne heikkenevät ensimmäiseksi, jos kieltä ei pitkään aikaan käytetä säännöllisesti.

Äidinkieli-käsitteen sijasta tutkimuksessa on ruvettu käyttämään termiä ensikieli, jolla tarkoitetaan sitä kieltä, jonka henkilö oppii ensimmäiseksi. Jos henkilö oppii useita kieliä ensimmäisinä kielinään samanaikaisesti, hänellä on useita ensimmäisiä kieliä. Tästä käytetään nimitystä simultaaninen eli samanaikainen kaksikielisyys.